

Бублік С. П.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Спадковий договір став звичним правовим явищем для населення України. Внесення в українське законодавство спадкового договору є дискусійною темою в юридичному співтоваристві. Метою запровадження цього інституту можна назвати захист майнових прав громадян похилого віку. Правове регулювання відносин щодо успадкування майна здійснюється двома основними способами: за заповітом та за законом. Відповідно до загальних принципів правового регулювання спадкових відносин відповідно до чинного законодавства, воля спадкодавця має переваги у регулюванні. Винятки з цього правила (наприклад, встановлення для непрацездатних спадкоємців права не обов'язкову долю) не спростовують презумпцію про спадкодавця перед нормою, що має в даному випадку диспозитивний характер. Слід відзначити, що такий підхід до правового регулювання відносин щодо успадкування майна повною мірою відповідає цивільно-правовому принципу диспозитивності, визначаючому широку свободу волі суб'єкта щодо розпорядження власним майном.

Виникнення проблем практично найчастіше відбувається під час укладання договору ренти чи дарування, оскільки у даних випадках перехід майна здійснюється у момент укладання угоди. У разі спадкового договору майнові права переходять тільки після смерті спадкодавця до спадкоємців, що пережили, які виконали всі необхідні умови [3, с. 261]. Не дивлячись на те, що запровадження спадкового договору у правову систему не є новим явищем, виникають безліч проблем, пов'язаних з його реалізацією на практиці.

Можна порівняти спадковий договір із заповітом для виявлення його особливостей. Тут слід зазначити, що перший є двосторонньою угодою, тим самим він зобов'язує сторони (спадкодавця та спадкоодержувача) дійти згоди з приводу всіх умов угоди, що укладається. Виконуючи зобов'язання щодо спадкодавця протягом усього його життя, інша сторона розраховує на отримання майна після смерті, але не так просто. Слід враховувати обов'язкову частку у спадщині, яка поширюється на спадковий договір і на

момент появи даного кола осіб спадкоємців не має значення. Тобто, сторони при укладанні договору через свою правову неосвіченість могли не знати про таку умову, майбутній спадкоємець справно виконував усі покладені на нього зобов'язання, здійснюючи матеріальні, духовні та інші вкладення, може втратити значну частину обіцяного йому майнового права. Розірвання або зміна договору вважається законодавством ідеальним вирішенням цієї проблеми, але лише за умови, якщо обидві сторони живі. В іншому випадку слід звертатися до суду. Аналізуючи закордонне законодавство, можна замінити врегулювання цього питання, як це роблять у Швейцарії шляхом укладання між спадкоємцями договору, де обов'язковий спадкоємець відмовляється від належної йому частки, а спадкоємець за договором зобов'язується відшкодувати йому її вартість або надати інше майно, що дорівнює спадковому [2, с. 29].

Наступною не менш важливою проблемою є можливість підписання кількох договорів щодо одного об'єкта. Наприклад, спадкодавець укладає чотири спадкові договори на те саме майно – квартиру. Ключовою умовою прописується виплата коштів та (або) утримання особи до смерті, які дотримуються майбутніми спадкоємцями в надії отримання нерухомості. Але після настання трагічних подій право на отримання квартири буде лише у особи, яка уклала договір раніше попередніх, що є істотною відмінністю від заповіту. Інші знедолені спадкоємці мають право звернутися до суду за вирішенням проблеми, але не факт, що позов буде задоволено. Логічніше було б виконати перший договір, а за подальші – відшкодувати заподіяну шкоду. Але і тут виникає питання: з чого він буде виплачений, якщо спадщина не така велика і існують, наприклад, обов'язкові спадкоємці, і хто саме з спадкоодержувачів зобов'язаний нести тягар сплати.

Відповідно до статті 1302 Цивільного кодексу України можна зробити висновок, що смерть відчужувача є моментом виникнення права спадкоємця на майно [1]. Якщо ж спадкодавець за життя вирішив розпорядитися майном, що йому належить, і за сумісництвом яке включено до договору, то слід розглянути приклад. Потенційному спадкоємцю за договором має перейти будинок та земельна ділянка. Добросовісно виконуючи прописані зобов'язання і вважаючи, що вже можна зайнятися облагородженням території та поліпшенням житлових умов, спадкоємець робить значний внесок коштів. Після виконаної роботи вартість нерухомого майна суттєво збільшилася, через що власник поспішив її продати. Проаналізувавши наведену вище ситуацію, можна помітити, що інтереси спадкоємця ніяк не гарантовані, а пріоритет захисту прав віддається лише спадкодавцю, що є суттєвою прогалиною в законодавстві.

Стаття 1308 Цивільного кодексу України визначає, що спадкодавець має право розірвати спадковий договір за рішенням суду через невиконання спадкоємцем своїх обов'язків [1]. Звичайно, передбачено повідомлення про це іншої сторони, але якщо дане повідомлення не було отримано, а

спадкодавець продовжує отримувати підтримку у вигляді грошових виплат, тим самим зловживає правом. Навіть якщо ця ситуація не виникла, у будь-якому випадку спадкодавець буде зобов'язаний відшкодувати колишньому спадкоємцю завдану шкоду. Припустимо, що витрати будуть вироблятися з пенсійних обчислень, але якщо зміст здійснювався довгі роки і борг у скільки разів перевищує ці виплати? До того ж, якщо звернутися до судової практики у справах відшкодування збитків, можна побачити проблематику у доведенні, що зменшує шанси їх отримання. Якщо це все-таки сталося і суд виніс рішення на користь спадкоємця, не відомо скільки це займе часу і чи буде виплачено суму в повному обсязі.

Таким чином, спадковий договір має ряд переваг, особливо щодо захисту прав спадкодавця, чого не можна сказати про спадкоємців. Слід пам'ятати, що цивільно-правовий договір має сенс лише у тому випадку, якщо здійснюється реалізація прав та обов'язків обох сторін. Застосування цього договору практично з існуючими законодавчими прогалинами досить ризиковано. При зловживанні своїми правами цей правочин може стати вигідним способом для шахрайської діяльності, а також причиною збільшення звернень до суду. Тому законодавцям слід звернути увагу на існуючі проблеми та, можливо, запозичити досвід інших країн, де спадковий договір є вдалим рішенням для розпорядження долею спадкового майна.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 01.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Чуйкова В. Ю. Спадковий договір: національний і міжнародний досвід. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 74. С. 27-32.
3. Благовісний С. Г. Спадковий договір як новела цивільного законодавства України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. 2006. № 9. С. 261-263.